
СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Отримано: 10 липня 2022 р.

Прорецензовано: 10 серпня 2022 р.

Прийнято до друку: 20 серпня 2022 р.

e-mail: surbanska@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-14(82)-50-53

Гурбанська С. О. Типологія інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському дискурсі: текстуальні, контекстуальні й метатекстуальні впливи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 14(82). С. 50–53.

УДК: 81'22:7.038.6

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1242-5896>

<https://scholar.google.ru/citations?hl=ru&user=JC4DzKUA AAAAJ>

Гурбанська Світлана Олександрівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв

ТИПОЛОГІЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ДИСКУРСІ: ТЕКСТУАЛЬНІ, КОНТЕКСТУАЛЬНІ Й МЕТАТЕКСТУАЛЬНІ ВПЛИВИ

Художні тексти як продукти індивідуально-авторської мовотворчості, утворені внаслідок взаємодії з попередніми текстами – з літературною і культурною спадщиною, потребують системного лінгвістичного вивчення. Вони вступають у діалог із семіосферою і в момент породження, і в процесі їхнього прочитання, сприйняття та розуміння.

Організація структури художнього тексту відбувається за допомогою інтертекстуальних зв'язків у концептуально-мовних формах. Як наслідок, дослідження і розуміння художнього тексту передбачає вивчення концептуальної та мовної картини світу письменника, мовної представленості інтертекстуальних зв'язків. У постмодерністських художніх текстах претексти перекодовуються, натомість інтертекстуальні форми, гармонійно поєднуючись і взаємоосмислюючись, утворюють профіль ідіостилію. Для кожного письменника характерна своя лексика, улюблені теми й образи, що визначають внутрішні цикли у творчості, які неможливо вмістити в точні хронологічні межі.

Наразі спостерігається пошук уваги до наукового вивчення специфіки інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському дискурсі, а також загальна тенденція тяжіння гуманітарної парадигми знання до когнітивно-комунікативного аналізу текстової комунікації, зокрема впливу постмодернізму на сучасну постіндустріальну комунікативну культуру, що знаходить вираження в естетиці художнього мовлення. Використання поняття “авторська свідомість” є необхідним при дослідженні комунікативної, когнітивної, смислової та емотивної цілісності тексту. В основі моделювання авторської свідомості за допомогою інтертекстуальних зв'язків з іншими текстами закладено ідеї когнітивної лінгвістики.

Ключові слова: *постмодерністський дискурс; художній текст; типологія інтертекстуальних зв'язків; текстуальні, контекстуальні й метатекстуальні впливи; концептуальна й мовна картина світу письменника.*

Svitlana O. Hurbanska,

PhD in philological sciences, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts

TYPOLOGY OF INTERTEXTUAL CONNECTIONS IN POSTMODERN DISCOURSE: TEXTUAL, CONTEXTUAL AND METATEXTUAL INFLUENCES

Artistic texts as products of individual authorial creative work, formed as a result of interaction with previous texts – with literary and cultural heritage, require a systematic linguistic study. They enter into a dialogue with the semiosphere both at the moment of generation, and in the process of their reading, perception and understanding.

The organization of the artistic text structure occurs with the help of intertextual connections in conceptual and linguistic forms. Thus, the study and understanding of the artistic text involves the research of the conceptual and language picture of the writer's world, the linguistic representation of intertextual connections. In postmodern artistic texts, pretexts are recoded, instead, intertextual forms, harmoniously combined and mutually rethought, create the idiosyle profile. Each writer has his own vocabulary, favorite themes and images that define internal cycles in his creative work, which cannot be contained within precise chronological boundaries.

Currently, there is a revival of attention to the scientific study of intertextual relations specifics in postmodern discourse, as well as a general gravity tendency of the humanitarian paradigm of knowledge to the cognitive and communicative analysis of textual communication, in particular, the influence of postmodernism on modern post-industrial communicative culture, which finds expression in the artistic speech aesthetics. The use of the concept “the author's consciousness” is necessary in the study of the communicative, cognitive, informative and emotional integrity of the text. The modeling of the writer's consciousness with the help of intertextual connections with other texts is based on the ideas of cognitive linguistics.

Keywords: *postmodern discourse; artistic text; typology of intertextual connections; textual, contextual and metatextual influences; conceptual and language picture of the writer's world.*

Для художньої літератури постмодернізму характерною є прозора “запланованість” і “невипадковість” кожного використаного елемента, ретельно продумана й логічно побудована організація матеріалу (Стуліна, 2011; Шаповал, 2009 та ін.).

У дослідженні комунікативної, когнітивної, смислової та емотивної цілісності художнього тексту, відзначають науковці (Корабльова, 1999; Мітосек, 2005; Стуліна, 2011; Шаповал, 2009 та ін.), доцільним є використання поняття “авторська свідомість”. В основі моделювання авторської свідомості закладено ідеї когнітивної лінгвістики. Вираження авторського “Я” відбувається за допомогою інтертекстуальних зв’язків з іншими текстами. У творчій спадщині письменників-постмодерністів спостерігається множинність інтертекстуальних зв’язків, яка – більшою чи меншою мірою – фокусується в кожному з текстів, що її виявляють: “Фокусування інтертекстуальних зв’язків у будь-якому з текстів формує ситуацію змістопородження, причому будь-який текст може виявитися таким змістопороджуючим центром. Існуючи як всеоб’єднуюча множинність, що складається із множини всеоб’єднуючих центрів, інтертекст не є ані однозначно моністичним, ані однозначно плюралістичним явищем. Одиничність і множинність формованих виявів та змістів, у яких здійснюється інтертекст, можуть бути визначені поняттям “діалог”. Діалог – це множинність свідомостей, що породжує одиничність змісту” (Корабльова, 1999: 6).

Останнім часом спостерігається загальна тенденція тяжіння гуманітарної парадигми знання до когнітивно-комунікативного аналізу текстової комунікації в аспекті впливу постмодернізму на сучасну постіндустріальну комунікативну культуру, виражену в естетиці художнього мовлення, а також поживалення уваги науковців до вивчення специфіки інтертекстуальних зв’язків у постмодерністському дискурсі (Стуліна, 2011; Шаповал, 2009 та ін.). Проте з’ясуванню особливостей авторської свідомості в контексті міжтекстової взаємодії та специфіки інтертекстуальних зв’язків, а також розгляду проблеми ідіостилію письменників-постмодерністів в інтертекстуальному аспекті присвячено незначну кількість робіт (Корабльова, 1999; Стуліна, 2011 та ін.). Тому наразі необхідними є подальші наукові пошуки у царині дослідження постмодерністського дискурсу, зорієнтовані на вивчення специфіки інтертекстуальних зв’язків, зокрема виявлення їхньої типології крізь призму авторської свідомості. Поглиблене дослідження художніх текстів постмодерністської літератури в площині мовного вияву структурних ознак інтертекстуальності, визначення ролі цієї текстової категорії в індивідуально-авторській творчій лабораторії через простеження типології інтертекстуальних зв’язків слугують окресленню ідіостилію письменників-постмодерністів крізь призму їхньої авторської свідомості.

Інтертекстуальні зв’язки Н. В. Корабльова (Корабльова, 1999: 4–5) аналізує як систему, що становить текстову конкретизацію більш загальних структурно-категоріальних відношень – “текст – твір”, “текст – контекст” тощо, які осмислюються як підстава для визначення типології інтертекстуальних зв’язків. Систему інтертекстуальних зв’язків, на думку дослідниці, репрезентує взаємозумовленість текстуальних, контекстуальних і метатекстуальних відношень, тобто співвідношення цитат, ремінісценцій та алюзій: “Залежно від того, як виявляється інтертекст у тексті – безпосередньо чи опосередковано, фіксовано чи динамічно – можуть різнитися три основних типи інтертекстуальних відношень: “*цитати*” – текстуальні зв’язки – безпосередні вияви в тексті його співвідношень з іншими текстами; “*ремінісценції*” – контекстуальні зв’язки – опосередковані, які сприймаються через контекст, відношення тексту до текстів, що виявляються в ньому; “*алюзії*” – метатекстуальні зв’язки – безпосередньо-опосередковані, які сприймаються виключно через твір як динамічну інформу тексту”.

Текстуальні, контекстуальні й метатекстуальні впливи тлумачаться так: “текстуальні – впливи самої мови, що “все пам’ятає”, оскільки слова, використовувані автором, уже “побували” в інших текстах і тому по суті є цитатами; контекстуальні – впливи культурних феноменів, принципів або систем художнього мислення, що асоціюються з яким-небудь “автором” або групою авторів; метатекстуальні – впливи, зумовлені логікою художньо-історичного саморозвитку і, зокрема, художньою парадигмою, із якою співвідноситься аналізоване явище” (Корабльова, 1999: 5).

1. Цитата. Цитата (пізньолат. *citatio*, від лат. *cito* – “зрушую”, “викликаю”) – це невеликий уривок з наукового, літературного чи будь-якого іншого опублікованого твору, “чуже слово”, відновлюваний елемент одного тексту, інтегрований до іншого; використовується з обов’язковим посиланням на автора і джерело з метою розширити або підкріпити власне твердження.

У постмодерністських художніх текстах цитати організуються за принципом колажу і відтворюються переважно точно, зберігаючи свою вихідну семантику в новому контексті, а подекуди – зазнають модифікацій. Диференціація перехідних форм, зазначає Н. В. Корабльова (Корабльова, 1999: 4–5), базується на текстуальних, контекстуальних і метатекстуальних відношеннях: наприклад, приховані або всічені цитати мають ремінісцентні значення; немарковані ремінісценції сприймаються як алюзії; різноманітність цитатності зводиться до кількох різновидів – власне цитати, цитати-ремінісценції та цитати-алюзії. Метатекстуальний вимір дає можливість характеризувати інтертекстуальні зв’язки в аспекті їхньої відповідності умоглядній “ідеї мистецтва”, що в різні культурно-історичні епохи набуває характеру “норми”, “зразка”, “моделі”.

Приклади цитування у художніх текстах літератури постмодернізму є багаточисленими. Розглянемо використання цитування з тексту англійської художньої літератури:

‘My crown, tu foolish crown, tu paper crown of a king of shreds and patches,’ he lamented. ‘The crown my father wore as Lear – to have survived so many deaths, so much heartbreak, so many travels... and now, gone up in smoke! Oh, my dear girl, we mummies are such simple folk ... superstitious as little children... That cardboard crown, with the gold paint peeling off. Do you know, can you guess, my dear, how much it meant to me? More than wealth, or fame, or women, or children...’

I’d better believe that, what he said about children. I was amazed to see him so much moved, and on account of what? A flimsy bit of make-believe. A nothing.

‘What shall I do without my crown? Othello’s occupation gone!’ (Carter, 2007: 105).

Пор.:

“Farewell! *Othello’s occupation’s gone*”

(W. Shakespeare, “Othello”)

Пожежа у будинку Хазардів, змальована у художньому творі А. Картер “Wise Children”, позначає занепад традицій англійського театру. Хвилюючими є переживання літературного героя Мельхіора з приводу корони Ренальфа – символу родини.

Цитати із творчої спадщини В. Шекспіра демонструють і такі приклади:

“*Thirty or thirty-five, whatever she was, she doesn’t look more than a schoolgirl in the picture on the postcard, in her nightie, with her hair down her book. ‘Sing willow, willow, willow.’ Cassius Booth played Iago. There is no handkerchief in this story. All*

the same, her husband killed them both, first her, then him” (Carter, 2007: 21). Використання цитати “*Sing willow, willow, willow*” з трагедії В. Шекспіра “*Othello*” (1604 р.) підпорядковане авторському прагненню інтенціоналізувати трагічність ситуації, що відображається у проведенні паралелі з передсмертною піснею Дездемони.

Пор.:

The poor soul sat singing by a sycamore tree,
Sing all a green willow;
Her hand on her bosom, her head on her knee,
Sing willow, willow, willow
(W. Shakespeare, “*Othello*”)

Дещо видозмінену цитату зустрічаємо у цьому ж художньому тексті: “*She came to a sticky end, all right. This is her as Desdemona, in a white nightie with her spray of willow, just about to go into her number: ‘A poor soul sat sighing by a sycamore tree...’*” (Carter, 2007: 13). Заміна лексеми *singing* (*sing* – “співати”) на *sighing* (*sigh* – “зітхати, нудьгувати, сумувати”) підпорядкована інтенції автора поглибити розкриття душевного стану героїні – розпачу й безнадії.

2. Ремінісценція. Необхідно розмежовувати цитату і ремінісценцію. Ремінісценція – це елемент художньої системи, який спрямовує до раніше почутого, побаченого або прочитаного твору мистецтва; це неявна цитата, тобто цитування без лапок. Ремінісцентний характер мають імена, прізвища і прізвиська літературних героїв, художні образи, назви заголовків, підзаголовків, розділів художніх текстів тощо.

Прикладом ремінісценції в англійському постмодерністському дискурсі є авторська варіація мотивів нещастя і провини в художньому тексті А. Картер “*Wise Children*”, що набувають пародійного звучання, порівняно з романом англійської письменниці Дж. Остін “*Mansfield-Park*” (1814 р.). Відчутною є також іронія в роздумах над питаннями шлюбу та особистих взаємин: “*Let other pens dwell on guilt and misery. ‘A., for Austen, Jane. Mansfield Park. I do not wish to talk about the war. Suffice to say it was no carnival, not the hostilities. No carnival*” (Carter, 2007: 163).

Пор.:

“*Fanny read to herself ‘it was with infinite concern the newspaper had to announce to the world, a matrimonial fracas in the family of Mr R. of Wimpole Street; the beautiful Mrs R. whose name had not long been enrolled in the lists of hymen, and who had promised to become so brilliant a leader in the fashionable world, having quitted her husband’s roof in company with the well known and captivating Mr C. the intimate friend and associate of Mr R. and it was not known, even to the editor of the newspaper, whither they were gone...’ The horror of a mind like Fanny’s, as it received the conviction of such guilt, and began to take in some part of the misery that must ensue, can hardly be described*” (J. Austen, “*Mansfield-park*”).

Ремінісценцію на “*A Midsummer Night’s Dream*” (1600 р.) В. Шекспіра фіксуємо в англійському художньому тексті А. Картер “*Wise Children*”: “*What I missed most was illusion. That wood near Athens was too, too solid for me. Peregrine, who specialized in magic tricks, loved it just because it was so concrete... This wood, this entire dream, in fact, was custom-made and hand-built; it left nothing to the imagination.*”

***You spotted snakes with double tongue,
Thorny hedgehogs, be not seen –***

And there they were, waiting in cages, snakes and hedgehogs, not to mention newts, worms, spiders, black beetles and snails, with snake handlers and hedgehog handlers ad lib at hand to keep them happy, waiting for their cue to scatter this way and that across the set as soon as the fairy chorus started up” (Carter, 2007: 125).

У постмодерністському художньому тексті атмосфера казкового лісу асоціюється з відчуттям ілюзорності життя, карнавалу, маскараду, де розмиваються межі між реальністю і театром.

Пор.:

A wood near Athens
You spotted snakes with double tongue,
Thorny hedgehogs, be not seen;
Newts and blind – worms, do not wrong
Come not near out fairy queen...
Weaving spiders, come not here;
Hence, you long-legg’d spinners, hence!
Beetles black, approach not near;
Worm nor snail, do not offence
(W. Shakespeare, “*A Midsummer Night’s Dream*”)

Ще один приклад ремінісценції репрезентує інтертекст з роману англійського сатирика Дж. Свіфта “*Мандри Гуллівера*” (1726 р.), а саме назва першої частини книги – “*Подорож до Ліліпутії*” (Ліліпутія – це маленька країна, до якої потрапляє герой; її мешканці теж крихітні – завбільшки з палець (у переносному значенні ліліпути – це дрібні й нікчемні люди)). Звернення А. Картер до інтертексту у художньому тексті “*The Magic Toyshop*” має епізодичний характер: “*There were thirty pairs of animals in the body of the ark, ranging from a lion and a lioness almost as big as Noah himself, down to a pair of white mice no bigger than Melanie’s little finger-nail... She set all the animals out in a long line, headed by the lions; a circus parade carved from wood and delicately coloured. She found she was thinking small, on the scale of the ark, seeing her own hands huge as those of Gulliver in Lilliput*” (Carter, 1996: 86).

3. **Алюзія** (лат. *allusio* – натяк, жарт), на відміну від ремінісценції, потребує однозначного прочитання й розуміння. Вона містить аналогію, вказівку або натяк на певні міфологічні, літературні, політичні, історичні, побутові факти, які закріплені в розмовному мовленні чи в текстовій культурі (напр.: загальновідомі історичні вислови, крилаті фрази тощо). Алюзія змістовно збагачує текстову інформацію, створюючи у такий спосіб численні асоціації завдяки натяку на історичні події, факти, літературні персонажі інших текстів і т. ін.; вона розширює можливість декодування тексту інтерпретатором, проте не завжди гарантує однозначність розуміння.

Використання алюзій у постмодерністських художніх текстах позначене фрагментарністю і зумовлене інтенцією автора викликати в читача певну реакцію. Розпізнавання алюзій та їхнє сприйняття неодмінно пов'язане з володінням певною культурною інформацією та фоновими знаннями.

Зазвичай алюзії використовуються письменниками-постмодерністами з метою створення іронічного ефекту. Поза читачкою увагою не може залишитися така алюзія в англійському художньому тексті А. Картер "Wise Children": порівняння героїні роману А. Картер – Леді Аталанти – з римською богинею Мінервою є іронічним: "*She'd begun to look sad even before the war broke out; sadness became her, like pastel shades. She developed a reputation for sadness in spite of, or perhaps because of, her indomitable smile, real Mrs. Miniver smile*" (Carter, 2007: 167). Розумна та спокійна Леді Аталанта абсолютно не в змозі захистити свої інтереси, відстояти себе, проявити волю. Натомість Мінерва (лат. *Minerva*) у Римі в найдавніші часи вважалася войовничою богинею. Після блискучих перемог і тріумфів саме Мінерві присвячували дари римські полководці: так, Помпей і Октавіан Август побудували на її честь храми; Луцій Емілій Павло Македонський, підкоривши Македонію, пожертвував частину здобичі. Мінерва також вважалася римською богинею мудрості, покровителькою письменства, мистецтв і ремесел; пізніше її ототожнювали з Афіною. Особливо шанували Мінерву етруски як блискавичну богиню гір і корисних відкриттів та винаходів. Вона протегувала шевцям, лікарям, вчителям, скульпторам, поетам і музикантам; наставляла і вчила жінок, керуючи ними в усіх їхніх роботах. Головне свято на честь Мінерви – Quinquatrus або Quinquatria з 19 по 24 березня – було святом ремісників і художників, а також школярів, які на час свят звільнялися від занять і тоді ж приносили своїм учителям плату за навчання – *minewal*. Під час цього свята проводилися також гладіаторські ігри.

Приклади алюзій на тему гріхопадіння спостерігаються в англійському художньому тексті А. Картер "Heroes and Villains". За біблійним переказом, гріхопадіння – це порушення першими людьми Адамом і Євою завітів, даних їм Богом:

'Is he very fond of the Bible?'

'When pressed, he'll talk about the poetic truth of the legend of the Fall of Man' (Carter, 1993: 86);

'He parted his river of hair, exposing his neck as for the executioner's blade, and revealed again the monstrous tattoo, the Garden of Eden, the tree, the snake, the man, the woman and the apple' (Carter, 1993: 95);

'You can never take all your clothes off,' she said. 'Or be properly by yourself, with Adam and Eve there all the time' (Carter, 1993: 85).

У художньому тексті сцена гріхопадіння також моделюється за допомогою опису татування на спині одного з героїв роману – Джоула:

'She parted the black curtains of his mane and drew her hands incredulously down the ornamented length of his back. He wore the figure of a man on the right side, a woman on the left and, tattooed the length of his spine, a tree with a snake curled round and round the trunk. This elaborate design was executed in blue, red, black and green. The woman offered the man a red apple and more red apples grew among green leaves at the top of the tree, spreading across his shoulders, and the black roots of the tree twisted and ended at the top of his buttocks. The figures were both stiff and lifelike; Eve wore a perfidious smile. The lines of colour were etched with obsessive precision on the shining, close-pored skin which rose and fell with Jewel's breathing, so it seemed the snake's forked tongue darted in and out and the leaves on the tree moved in a small wind, an effect the designer must have foreseen and allowed for' (Carter, 1993: 85)

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Організація структури постмодерністського художнього тексту забезпечується інтертекстуальними зв'язками у концептуально-мовних формах. Відтак, дослідження, аналіз і розуміння художнього тексту передбачає детальне вивчення концептуальної та мовної картини світу письменника, зокрема й мовної представленості інтертекстуальних зв'язків. Постмодерністський художній дискурс є особливим смисловим осередком інтертекстів. У зв'язку з цим, під час з'ясування специфіки інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському художньому дискурсі на особливу увагу заслуговує дослідження джерел інтертекстів, що й становить перспективи подальших наукових досліджень: інтертекстуальний аналіз художніх текстів літератури постмодернізму, що базуватиметься на виявленні джерел інтертекстів, зокрема визначенні претекстів, а також класифікації інтертекстем відповідно до типів текстуальних, контекстуальних та метатекстуальних зв'язків.

Література:

1. Корабльова Н. В. Інтертекстуальність літературного твору (на матеріалі роману А. Бітова "Пушкінський дім"): автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.01.06 "Теорія літератури". Донецьк, 1999. 19 с.
2. Мітосек З. Теорії літературних досліджень; пер. з польськ. В. Гуменюк, наук. ред. В. Іванюк. Сімферополь: Таврія, 2005. 408 с.
3. Стуліна М. В. Німецький постмодерністський дискурс: лінгвоконцептуальний і лінгвопоетичний аспекти: автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови". Одеса, 2011. 20 с.
4. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми: монографія. Київ: Автограф, 2009. 352 с.
5. Carter A. Heroes and Villains. N. Y.: Penguin Books, 1993. 151 p.
6. Carter A. The Magic Toyshop. N. Y.: Penguin Books, 1996. 200 p.
7. Carter A. Wise Children. N. Y.: Farrar, Straus and Giroux, 2007. 234 p.

References:

1. Carter A. Heroes and Villains. N. Y.: Penguin Books, 1993. 151 p.
2. Carter A. The Magic Toyshop. N. Y.: Penguin Books, 1996. 200 p.
3. Carter A. Wise Children. N. Y.: Farrar, Straus and Giroux, 2007. 234 p.
4. Korabliova N. V. Intertekstualnist literaturnoho tvoruu (na materialii romanu A. Bitova "Pushkinskyy dim") (Intertextuality of a literary work (based on A. Bitov's novel "Pushkin's House"): avtoref. dys.... kand. filol. nauk: spets. 10.01.06 "Teoriya literatury". Donetsk, 1999. 19 s.
5. Mitosek Z. Teoriyi literaturnykh doslidzhen (Theories of literary research); per. z polsk. V. Humenyuk, nauk. red. V. Ivanyuk. Simferopol: Tavriya, 2005. 408 s.
6. Shapoval M. Intertekst u svitli rampy: mizhtekstovi ta mizhsbyektni relyatsiyi ukrayinskoyi dramy (Intertext in the ramp light: intertextual and intersubjective relations of Ukrainian drama): monohrafiya. Kyiv: Avtohrاف, 2009. 352 s.
7. Stulina M. V. Nimetskyu postmodernistskyu dyskurs: lnhvokontseptualnyy i lnhvopoetychnyy aspekty (German postmodernist discourse: linguoconceptual and linguopoetic aspects): avtoref. dys.... kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 "Hermanski movy". Odesa, 2011. 20 s.